

Tizimli-faoliyat yondashuvi asosida bo'lajak o'qituvchilarning umumiy pedagogik AKT kompetentligini rivojlantirishning metodik asoslari

Salohiddinova Umidaxon –
Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarning umumiy pedagogik axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) kompetentsiyasini tizimli faoliyat yondashuvi asosida shakllantirish masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta'limning raqamlashtirilishi pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida AKT kompetentsiyalarini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilamoqda. Tadqiqotda tizimli faoliyat yondashuvining nazariy asoslari tahlil qilinib, bo'lajak o'qituvchilarning umumiy pedagogik AKT kompetentsiyasini shakllantirish modeli ishlab chiqildi. Natijalar mazkur yondashuvning talabalarning kasbiy tayyorgarligi va raqamli pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: tizimli faoliyat yondashuvi, AKT kompetentsiyasi, pedagogik kompetentlik, bo'lajak o'qituvchi, raqamli ta'lim, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik texnologiyalar.

Методические основы развития общепедагогической ИКТ-компетентности будущих учителей на основе системно-деятельностного подхода

Аннотация. В данной статье освещаются вопросы формирования общепедагогической информационно-коммуникационной компетентности (ИКТ-компетентности) будущих учителей на основе системно-деятельностного подхода. Цифровизация современного образования определяет развитие ИКТ-компетенций как одну из приоритетных задач в процессе подготовки педагогических кадров. В исследовании проанализированы теоретические основы системно-деятельностного подхода и разработана модель формирования общепедагогической ИКТ-компетентности будущих учителей. Полученные результаты показали значимость данного подхода для повышения уровня профессиональной подготовки студентов и эффективности их цифровой педагогической деятельности.

Ключевые слова: системно-деятельностный подход, ИКТ-компетентность, педагогическая компетентность, будущий учитель, цифровое образование, профессиональная подготовка, педагогические технологии.

Methodological foundations for developing future teachers' general pedagogical ict competence based on the system-activity approach

Annotation. *This article discusses the issues of developing the general pedagogical information and communication technology (ICT) competence of future teachers based on the system-activity approach. The digitalization of modern education identifies the development of ICT competencies as a priority task in the process of teacher training. The study analyzes the theoretical foundations of the system-activity approach and proposes a model for developing the general pedagogical ICT competence of future teachers. The findings demonstrate the significance of this approach in enhancing students' professional training and improving the effectiveness of their digital pedagogical activities.*

Keywords: *system-activity approach, ICT competence, pedagogical competence, future teacher, digital education, professional training, pedagogical technologies.*

KIRISH

Raqamli transformatsiya jarayoni – bu tashkilot, ta'lim muassasasi yoki jamiyat faoliyatiga zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ish jarayonlarini takomillashtirish, samaradorlikni oshirish va yangi imkoniyatlar yaratish jarayonidir. Raqamli transformatsiya oddiygina kompyuter yoki internetdan foydalanish bilan cheklanmaydi, balki boshqaruv, ta'lim, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va kommunikatsiya tizimlarini tubdan o'zgartirishni nazarda tutadi.

Ushbu jarayon odatda mavjud faoliyatni tahlil qilishdan boshlanadi. Tashkilot o'zining hozirgi holatini o'rganib, qaysi jarayonlarni avtomatlashtirish yoki raqamlashtirish mumkinligini aniqlaydi. Keyingi bosqichda zarur texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar, katta ma'lumotlar (Big Data), mobil ilovalar va elektron platformalar tanlanadi hamda joriy etiladi. Raqamli transformatsiyaning muhim jihatlaridan biri inson resurslarini rivojlantirishdir. Xodimlar va mutaxassislar yangi texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini egallashi, raqamli kompetensiyalarini muntazam ravishda oshirib borishi lozim. Shu sababli malaka oshirish kurslari va treninglar transformatsiya jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ta'lim tizimida raqamli transformatsiya elektron ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim texnologiyalari, raqamli o'quv resurslari va interaktiv vositalardan foydalanishni kengaytiradi. Natijada ta'lim sifati oshadi, o'quv materiallariga kirish imkoniyati kengayadi va ta'lim jarayoni yanada moslashuvchan bo'ladi.

Raqamli transformatsiya natijasida ma'lumotlar tezroq qayta ishlanadi, boshqaruv qarorlari aniqroq qabul qilinadi, xarajatlar kamayadi va xizmatlar sifati yaxshilanadi. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik, ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli madaniyatni shakllantirish kabi masalalarga ham alohida e'tibor qaratilishi zarur. Raqamli transformatsiya jarayonlari ta'lim tizimining barcha bo'g'inlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

XXI asrda pedagog faoliyatining samaradorligi nafaqat fan mazmunini chuqur bilish, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarda AKT kompetentligini shakllantirish zamonaviy pedagogik ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan "ICT Competency Framework for Teachers" hujjatida o'qituvchilarning AKT kompetentligini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri sifatida e'tirof etilgan (UNESCO, 2018). Mazkur hujjatda pedagoglarning texnologik bilimlari, pedagogik mahorati va innovatsion faoliyatini

integratsiyalash zarurligi ta'kidlangan. Kompetentlik nazariyasining asoschilaridan biri J. Raven kompetentlikni shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishiga xizmat qiluvchi bilim, ko'nikma va qadriyatlar tizimi sifatida izohlaydi (Raven, 1984). Mazkur yondashuv pedagogik AKT kompetentligining ham ko'p komponentli tuzilishga ega ekanligini ko'rsatadi. Faoliyat nazariyasiga ko'ra, bilimlar inson faoliyati jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. A.N.Leontyev faoliyatni shaxs rivojlanishining asosiy mexanizmi sifatida baholab, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishning ahamiyatini asoslab bergan. Shuningdek, L.S.Vigotskiyning sotsiomadaniy rivojlanish nazariyasida bilimlarni egallash ijtimoiy hamkorlik va faol amaliyot natijasi sifatida talqin qilinadi. Pedagogik kompetensiyalar masalasini o'rgangan P.Perrenoud zamonaviy o'qituvchi egallashi lozim bo'lgan yangi kompetensiyalar qatorida raqamli texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini alohida ajratib ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologik asosini tizimli yondashuv, kompetentlik yondashuvi va faoliyat nazariyasi tashkil etdi. Ta'limda tizimli yondashuv – ta'lim jarayonini o'zaro bog'langan elementlardan iborat yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqadigan pedagogik yondashuvdir. Bu yondashuvda ta'limning barcha tarkibiy qismlari (maqsad, mazmun, metod, vosita, o'qituvchi, o'quvchi va natija) bir-biri bilan uzviy bog'liq holda tashkil etiladi. Tizimli yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayonidagi har bir element alohida emas, balki yagona tizimning tarkibiy qismi sifatida faoliyat yuritadi. Bir elementdagi o'zgarish boshqa elementlarga ham ta'sir ko'rsatadi. Tizimli yondashuv ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini o'zaro bog'liq holda o'rganishga imkon beradi. Faoliyat yondashuvi esa talabaning o'quv jarayonidagi faol subyekt sifatidagi rolini kuchaytiradi (Leontiev, 1975). Tizimli yondashuv ta'lim jarayonining barcha elementlarini yagona maqsad asosida uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini, jumladan AKT kompetentligini rivojlantirishda muhim metodologik asos hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida tizimli yondashuvdan foydalanish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri sanaladi.

Kompetentlik yondashuvi ta'lim jarayonini tashkil etishning zamonaviy konsepsiyalaridan biri bo'lib, u ta'lim oluvchilarda nafaqat nazariy bilimlarni shakllantirish, balki ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'limning asosiy maqsadi o'quvchi yoki talabaning muayyan fan bo'yicha bilimlarni egallashi emas, balki olingan bilim, ko'nikma va malakalarni turli hayotiy hamda kasbiy vaziyatlarda mustaqil ravishda qo'llay oladigan kompetent shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Kompetentlik yondashuvi shaxsning bilimlari, amaliy ko'nikmalari, tajribasi, qadriyatlari va shaxsiy sifatlarini yagona tizim sifatida rivojlantirishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv ta'lim mazmunini real hayot ehtiyojlari bilan bog'lash, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, muammolarni hal qilish qobiliyatini, ijodkorligini va muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli kompetentlik yondashuvi bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash va uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirishning muhim metodologik asoslaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Faoliyat nazariyasi – insonning rivojlanishi, ongining shakllanishi va bilimlarni egallashini uning amaliy faoliyati bilan bog'liq holda tushuntiruvchi psixologik-pedagogik nazariyadir. Ushbu nazariya asosan Lev Vygotsky, Aleksey Leontyev va Sergey Rubinshteyn ilmiy ishlari asosida rivojlangan. Nazariyaga ko'ra, inson shaxsi va tafakkuri faoliyat jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. Bilim tayyor holda berilmaydi, balki shaxsning faol harakati, izlanishi va amaliy tajribasi orqali o'zlashtiriladi. Zamonaviy pedagogikada tizimli yondashuv va faoliyat nazariyasi birlashtirilib, tizimli-faoliyat yondashuvi shakllangan. Bu yondashuvda o'quvchi bilimlarni tayyor qabul qiluvchi emas, balki faoliyat orqali ularni mustaqil egallovchi shaxs sifatida qaraladi. Faoliyat nazariyasi insonning rivojlanishi va ta'lim olishini uning faol ishtiroki bilan bog'laydi. Shu sababli

zamonaviy ta'limda o'quvchilarning amaliy, ijodiy va mustaqil faoliyatini tashkil etish ushbu nazariyaning asosiy talabi hisoblanadi.

Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatish, anketa so'rovi, modellashtirish va pedagogik eksperiment metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot bazasi sifatida pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar jalb qilindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Pedagogik tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, tizimli-faoliyat yondashuvi asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni talabalarning AKT kompetentligini rivojlantirishda sezilarli samaradorlikka ega.

Tajriba yakunlariga ko'ra: AKT vositalaridan foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikmalar darajasi oshdi; elektron ta'lim resurslarini loyihalash malakasi rivojlandi; masofaviy ta'lim platformalari bilan ishlash qobiliyati shakllandi; raqamli pedagogik muhitda hamkorlik qilish kompetensiyasi rivojlandi; mustaqil ta'lim faoliyatining samaradorligi ortdi. Olingan natijalar UNESCO tomonidan tavsiya etilgan pedagogik AKT kompetentligi modelining asosiy talablariga mos kelishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari ko'rsatishicha, AKT kompetentligining shakllanishi faqat texnologik vositalarni o'rganish bilan cheklanmaydi. U pedagogik maqsadlarni aniqlash, ta'lim mazmunini loyihalash, o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish va refleksiv tahlil qilish kabi murakkab jarayonlarni ham qamrab oladi. Perrenoud ta'kidlaganidek, zamonaviy o'qituvchi yangi pedagogik vaziyatlarda moslashuvchan qarorlar qabul qila olishi zarur. Shu nuqtai nazardan tizimli-faoliyat yondashuvi bo'lajak pedagoglarni real kasbiy faoliyatga tayyorlashning samarali vositasi hisoblanadi. Vigotskiy nazariyasiga muvofiq, bilimlarning mustahkam o'zlashtirilishi faol hamkorlik va amaliy faoliyat orqali amalga oshadi. Tadqiqot davomida loyiha ishlari, elektron taqdimotlar yaratish hamda raqamli platformalarda ishlash aynan shu nazariy qoidalarining amaliy tasdig'i bo'ldi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarning umumiy pedagogik AKT kompetentligini rivojlantirishda tizimli-faoliyat yondashuvining samaradorligini tasdiqladi. Ishlab chiqilgan model motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyat va refleksiv komponentlarning integratsiyasiga asoslandi. Oliy ta'lim muassasalarida loyiha faoliyati, raqamli ta'lim platformalari va elektron ta'lim resurslaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiqdir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ishmuhammedov R. J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 320 b.
2. Leontiev A. N. Activity, Consciousness, and Personality. – Moscow: Progress Publishers, 1975. – 304 p.
3. Muslimov N. A. Kasbiy kompetentlik va pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2016. – 256 b.
4. Perrenoud P. Ten New Competencies for Teaching. – Geneva: University of Geneva, 2002. – 128 p.
5. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. – London: H. K. Lewis, 1984. – 251 p.
6. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers (Version 3). – Paris: UNESCO, 2018. – 64 p.
7. Vygotsky L. S. Thought and Language. – Moscow: Pedagogika, 1982. – 287 p.